

3. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. / Н.П. Волкова. – К. : Академія, 2006. – 256 с.
4. Колеченко А.К. Энциклопедия педагогических технологий : пособ. для преподавателей / А.К. Колеченко. – СПб. : КАРО, 2005. – 368 с.
5. Математика в социологии / [под ред. А.Г. Аганбегяна, Ф.М. Бородкина]. – М. : Мир, 1977. – 552 с.
6. Модернізація освіти України у контексті євроінтеграційних процесів: історико-педагогічний аспект / [за заг. ред. Н.Г. Сидорчук]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 300 с.
7. Ситникова М.И. Творческая самореализация субъектов образовательного пространства : монография / М.И. Ситникова. – Белгород : Изд-во БелГУ, 2006. – 320 с.
8. Скрипченко О.В. Педагогіка : навч. посіб. / О.В. Скрипченко, О.С. Падалка, Л.О. Скрипченко. – К. : Український центр духовної культури, 2003. – 328 с.
9. Україна у вимірі економіки знань / [за ред. акад. НАН України В.М. Гейця]. – К. : Основа, 2006. – 592 с.
10. Фридланд А.Я. Информатика и ее сущность (место информатики в современном мире) / А.Я. Фридланд // Информатика и образование. – 2008. – № 4. – С. 76–88.

МЕЛЬНИЧУК І.В.

РАМКОВИЙ ЗАКОН ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ

Правове регулювання є невід’ємною складовою будь-якої сфери діяльності сучасного суспільства, в тому числі системи вищої освіти. В Україні на сьогодні відсутній закон про вищу освіту. Довкола нього вже тривалий час точаться гарячі дискусії. Нагальність вирішення цього питання усвідомлюють усі, адже система вищої освіти України перебуває сьогодні фактично за межами чіткого правового поля.

Мета статті – проаналізувати досвід розв’язання цієї проблеми в Німеччині, система вищої освіти якої вважається однією з найкращих у світі.

Відповідно до принципів державного суверенітету в питаннях культури, закріплених у Конституції (Основному законі) Німеччини, система вищої освіти перебуває у сфері автономної відповідальності федеральних земель. Після Другої світової війни відновлення системи вищої освіти було переважно їх завданням. З часом розвиток вищої освіти потребував ширшої державної політики планування та залучення значних фінансових ресурсів, тому федеральний уряд став усе більше долучатися до питань управління вищою освітою. З 1969 р. питання заснування та розвитку закладів вищої освіти, в тому числі й університетських клінік, а також питання фінансування дослідних робіт були включені до спільних завдань, що рівномірно фінансуються федеральним центром і землями та регулюються Основним законом. Крім того, федеральний уряд був наділений повноваженнями введення в дію рамкового законодавства, що визначає загальні принципи функціонування системи вищої освіти. Основним законодавчим федеральним документом у цій сфері став прийнятий у 1976 р. Рамковий закон про вищу освіту (*HRG*, РЗВО). Отже, протягом багатьох років РЗВО відіграв провідну роль у сфері правових відносин між державою (федерацією) і навчальними закладами системи вищої освіти. Тому, на нашу думку, слід звернути особливу увагу на історію цього документа, його зміст і ті зміни, яких він зазнав у процесі реформування системи вищої освіти Німеччини.

Рамковий закон (*HRG*) є загальним законом для правового регулювання системи вищої освіти Федеративної Республіки Німеччини. Оскільки, як було зазначено вище, культурний та науковий суверенітет у Німеччині належить федеральним землям і відповідні деталі регламентуються законами земель про вищу школу, Федерація може використовувати лише свою рамкову законодавчу компетенцію згідно зі ст. 75 абз. 1 № 1а Основного закону і тільки у виняткових випадках вдаватися до детальних регламентацій [4].

Відповідно до § 1 *HRG*, Рамковий закон про вищу школу охоплює всі університети, педагогічні вищі школи, художні та музичні вищі школи, вищі професійні школи (ВНЗ прикладного напрямку), сільськогосподарські вищі школи та інші заклади, які, згідно з правом земель, є державними вищими навчальними закладами. Інші заклади можуть на підставі § 70 *HRG* включатися до сфери застосування, якщо вони визнані еквівалентними державним вищим школам.

Поряд з основними завданнями вищих шкіл *HRG* регламентує також їх правове становище та членство у вищому навчальному закладі як корпорації із самоуправлінням. Крім того, регламентується доступ до вищої освіти. *HRG* містить також настанови щодо адаптації до земельного права (законів землі).

Рамковий закон про вищу школу має свою структуру та включає сім глав, положення яких регулюють питання, пов'язані з діяльністю вищих шкіл щодо допуску до навчання; членством та участю в управлінні вищою школою, правовим статусом та правовою формою вищого навчального закладу, правом самоврядування і правового нагляду; визнанням закладів вищої освіти як державних; адаптацією законів земель до РЗВО. Вони також містять зміни законів Федерації [8].

Варто зробити невеликий огляд історії прийняття РЗВО, його змін і доповнень у ході розвитку та реформування системи вищої освіти Німеччини.

Основний закон 1949 р., закріпивши в ст. 30 суверенітет федеральних земель, не передбачав компетенцію Федерації у сфері освіти. До заснування в 1957 р. Наукової ради (*WR*) як об'єднання з координації планування та підтримки науковців у Німеччині не існувало інституціональної співпраці між Федерацією та землями в галузі вищої освіти й науки, а узгодження питань між землями відбувалося на рівні Постійної конференції міністрів у справах освіти, культури та науки земель (*КМК*). Необхідність збільшення коштів на освіту в 1960-х рр. та пов'язані з цим фінансові проблеми земель зумовили зміни Основного закону: ст. 91а та 91b Основного закону визначили розбудову вищих шкіл та створення нових вищих навчальних закладів, включаючи також університетські клініки і планування освіти та сприяння науково-дослідній діяльності як спільні завдання Федерації й земель. Крім того, на підставі доповнення до ст. 75 № 1а Основного закону Федерація у 1969 р. здобула право рамкової законодавчої компетенції у сфері освіти.

У 1976 р. Федерація (в рамках конкуруючого законодавства відповідно до ст. 75 Основного закону) дістала право визначати загальні приписи

щодо основних регламентацій системи вищої освіти, що стало компетенцією Федерального міністерства освіти і науки. Метою такої зміни було створення обов'язкових і визнаних загальних положень про організацію закладів вищої освіти, а також забезпечення гомогенності сфери вищої освіти в ході її динамічного розвитку без жорсткого обмеження сфер компетенції земель окремими деталізованими приписами. Після тривалих дискусій на парламентському рівні Рамковий закон про вищу освіту в 1976 р. набув чинності і став першим єдиним документом, що декларував загальні положення в системі освіти для всіх земель. Для адаптації до РВЗО законів про вищу освіту земель було передбачено трирічний термін.

Загальні регламентації Рамкового закону про вищу освіту були спрямовані на організацію й управління вищої школи, кадрову структуру, реформу вищої освіти, а також на доступ до вищої освіти. Факультети університетів і професійних вищих шкіл (*FH, FHS*) було поділено на різні відділення. На підставі Рамкового закону на зміну старому класичному університету (*Ordinarienuniversität*) приходив корпоративний (*Gremienuniversität*). Університет об'єднує професорсько-викладацький склад, наукових співробітників, студентів і ненауковий персонал, причому професорсько-викладацький склад за рішенням Федерального конституційного суду від 1973 р. становить в усіх органах більшість з правом самостійного прийняття рішень з питань, що стосуються науково-дослідної і навчальної діяльності, планів творчого розвитку та призначення на посаду професорів.

На підставі РВЗО, який регулював також кар'єру професорів в університетах і професійних вищих школах, було введено посаду асистента вищої школи. Таким чином, асистенти здобули формальне визнання і законні права. Розширення посад ординарних (штатних) професорів у розбудованих і новостворених університетах звузили колишні повноваження завідувачів кафедр на факультетах і відділеннях. Професори одержали статус державних службовців. Рамковий закон про вищу освіту визначив обов'язковий характер навчальних планів і програм (*Curricula*), нормативні терміни навчання, запровадив *Numerus Clausus (NC)* – нумерус клаузус, тобто регульований законом кількісно обмежений набір студентів на спеціальності, які користуються особливим попитом, і визначив Центральну службу розподілу навчальних місць у м. Дортмунд.

Слід зазначити, що РВЗО (*HRG*) був дуже детально сформульований і привів у відповідність структури у сфері вищої освіти на федеральному рівні, оскільки закони про вищу освіту земель мали орієнтуватися тепер на загальні положення Рамкового закону. Проте кількість і різноманітність університетів кінця 1960-х рр. збереглися. Поряд з великими університетами (Мюнхен, Гамбург) існували маленькі (Констанц, Аугсбург, Бремен), традиційні (Геттінген, Фрейбург), спокійні (Кельн, Кіль) та гучні (Берлін, Франкфурт) [3, с. 95].

Масштабні концепції реформи, наприклад, перетворення сфери вищої освіти на систему багатопрофільних вищих навчальних закладів (*GH, Gh*), хоча і були сформульовані в § 3 III РВЗО 1976 р., але вилучені в процесі внесення корективів до закону в 1987 р., що було продиктовано реальною

ситуацією: лише сім багатопрофільних вищих шкіл були засновані у федеральних землях Гессен та Північний Рейн-Вестфалія. Багатопрофільні ВНЗ мали створити пропозицію навчальних курсів зі змістовною та часовою ступеневою організацією, що співвідносяться між собою та покращують прозорість закладу. Проте такі вищі школи, заплановані як модель-зразок, у своєму розвитку не вийшли за рамки статусу спеціального типу [9, с. 39].

Натомість в § 5 Рамкового закону про вищу освіту 1987 р. було офіційно задекларовано концепцію диференціації, конкуренції та самостійності різних типів вищих навчальних закладів з акцентом на їх рівноцінному існуванні та з різноманітними цілями підготовки спеціалістів [2, с. 12]. Цю концепцію підтвердив ще раз у 1980-х рр. постулат Наукової ради (WR), який визнав професійні вищі школи (FH, FHS) з точки зору політики вищої освіти “відмінними від університетів, проте рівноцінними”. Але чітка ієрархія вищих навчальних закладів на чолі з науковими вищими школами продовжувала існувати й надалі [1, с. 245].

Рамковий закон про вищу освіту 1976 р. окреслив найсуттєвіші проблеми структурної організації вищих шкіл та кадрів, проте до реалізації очікуваних основних структурних змін щодо типів вищих навчальних закладів справа так і не дійшла. Більше того, залишились традиційні інституціональні форми, що зазнали лише незначних модифікацій. З прийняттям РЗВО активна фаза публічної дискусії навколо реформи тимчасово завершилась. Незважаючи на зростання кількості студентів у середині 1970-х рр., поступово добігала кінця також фаза форсованої розбудови системи вищої освіти, що було спричинено погіршенням фінансової ситуації в державі через нафтову кризу 1973 р., а також початком безробіття серед осіб з вищою освітою [9, с. 10].

Отже, перший Рамковий закон про вищу школу, прийнятий у 1976 р., регулював завдання вищої школи (організацію навчального процесу, викладання та науково-дослідної діяльності), допуск до вищої освіти, склад вищої школи, структуру організації та управління вищою школою. Цей закон не містив регламентацій щодо внесків за навчання. Дуже деталізовані приписи часто призводили до багатьох конфліктів між Федерацією та землями. Це зумовило необхідність внесення до нього ряду змін і поправок.

Провідною ідеєю першої поправки до РЗВО у 1985 р. стало послаблення нормативного управління – “дерегулювання”. Крім того, на підставі поправки було введено обов’язкові перехідні іспити (*Vordiplom, Vorexamen, Zwischenprüfung*), що завершують перший етап навчання; нормативний термін навчання (кількість семестрів, практика, канікули) та положення про підсилення ролі і представництва професорів в органах вищих навчальних закладів. У третій редакції РЗВО від 1 липня 1985 р. з каталогу положень, що потребували спеціального дозволу, були вилучені положення про організацію навчального процесу у вищій школі. З’явилися альтернативи в управлінській структурі (ректорська та президентська конституція) і передбачено різноманітні форми організації та проведення досліджень за рахунок позабюджетних коштів. Четверта редакція РЗВО від 20 серпня 1998 р. повністю вилучила із закону регламентації щодо внутріш-

ньої та зовнішньої організації й управління. Водночас було внесено положення про запровадження навчальних курсів бакалаврів та магістрів [6].

П'ята та шоста редакції РЗВО 2002 р. спровокували новий конфлікт між Федерацією та землями [7]. Як відповідь на заяву земель Тюрингії, Баварії та Саксонії Федеральний конституційний суд 27 липня 2004 р. ухвалив рішення про недійсність п'ятої редакції, обґрунтовуючи це тим, що Федеральний закон своїми установками в РЗВО щодо молодшої професури занадто обмежив права федеральних земель. Заборона платного навчання також була анульована рішенням Федерального конституційного суду [8]. Закон про зміни нормативно-правових службових положень у сфері вищої освіти (*HdaVÄndG*), що набув чинності 1 січня 2005 р., кваліфікується як "ремонтна" редакція, оскільки за її допомогою намагалися обмежити вплив рішень Федерального конституційного суду про трудові угоди. Сьома редакція РЗВО, яка також набула чинності 1 січня 2005 р., містила регламентації щодо розподілу навчальних місць і надавала вищим школам право самостійно розподіляти частину навчальних місць. Остання змістовна ревізія відбулася через Закон про обмеження часом трудових угод науковців (*WissZeitVertrG*) від 12 квітня 2007 р. На підставі цього закону положення § 57a-f РЗВО були вилучені і закріплені в зміненій формі в Законі про обмеження часом трудових угод науковців (*WissZeitVertrG*).

Рамковий закон про вищу школу створював єдину правову основу для державних та визнаних державою вищих навчальних закладів. Базуючись на положеннях РЗВО, кожна федеральна земля розробила власний закон про вищу школу (раніше – Закон про університети). В травні 2007 р. федеральний уряд ухвалив рішення про Проект закону щодо скасування РЗВО до 1 жовтня 2008 р. і тим самим здійснив "зміну парадигми" в галузі вищої освіти. Проте дотепер бундестаг все ще обговорює проект скасування РЗВО.

Реформа федералізму зумовила скасування рамкової законодавчої компетенції Федерації в галузі вищої освіти, що стало сигналом для звільнення вищих шкіл від деталізованого державного управління й надання їм більшої автономії. У вищих шкіл з'явилась можливість самостійно пристосовувати свої структури до потреб часу та розвиватися відповідно до цих потреб. Отже, скасування РЗВО означало відхід федерації від сфери законодавства в галузі вищої освіти.

Залучення до спільного загальноєвропейського простору, до Болонського процесу змінило ситуацію у вищій школі. У своєму прагненні бажаної гнучкості та орієнтації на єдині стандарти в ЄС національна система освіти поступово втрачає свою специфіку. Тому метою розроблених або вже прийнятих практично всіма федеральними землями законів про вищу школу є розширення свободи та автономії вищих навчальних закладів.

На сьогодні в результаті приєднання до Болонського процесу змін зазнає не тільки національна специфіка академічних ступенів та документів про вищу освіту. Ще у 2004 р. на підставі сьомої редакції РЗВО започаткована реформа доступу до вищої освіти. У 2006 р. уряди земель узгодили новий державний договір про розподіл навчальних місць і розробили відповідні положення, що мають юридичну силу в межах землі. Процедура допуску до навчання на курсах з кількісним обмеженням навчальних місць

на території всієї Федерації із зимового семестру 2006/2007 рр. проводиться виключно на цій основі земельного права.

За Федерацією після реформи федералізму також залишаються законодавчі повноваження у сфері допуску до вищої освіти та документів про вищу освіту. Проте слід зазначити, що доки не виявляються фактори негативного впливу на національну та інтернаціональну мобільність охочих навчатися у вищій школі, студентів і випускників вищих шкіл, доти немає необхідності використовувати ці повноваження.

Суттєві зміни можна спостерігати також і у сфері трудового та службового права. Приписи щодо трудового права про укладання трудових угод з обмеженим терміном для наукового і творчого персоналу, що містилися в РЗВО, анульовані Законом про трудові угоди з обмеженим терміном для науковців (WissZeitVertrG), який набув чинності у квітні 2007 р. Отже, порядок укладання трудових угод з відповідним персоналом у вищих школах та науково-дослідних установах відбувається згідно з цим законом. Положення щодо статусу державного службовця, рівня матеріального і соціального забезпечення, зокрема, професорів, які мають право на пенсію, та колишніх асистентів вищих навчальних закладів у § 76 та 76a РЗВО переносяться без змістовних змін до Закону про соціальне забезпечення державних службовців (BeamVG), тобто рівень матеріального та соціального забезпечення й надалі гарантуватиметься федеральним законом.

Федеральний уряд 9 травня 2007 р. ухвалив рішення щодо Проекту закону про скасування Рамкового закону про вищу школу. Перша нарада бундестагу з цього питання відбулася 20 вересня 2007 р. Скасування РЗВО зумовлює необхідність змін у законах земель для того, щоб їх положення, які вказують або посилаються на РЗВО, знайшли своє застосування. Для того, щоб землі встигли внести ці зміни, Закон про скасування РЗВО мав набути чинності тільки 1 жовтня 2008 р. Проте цей термін не був дотриманий, і на парламентський запит новим терміном було визначено 1 квітня 2009 р., але щодо цього терміну бундестаг також мав ухвалити рішення. Як одна із замін-пропозицій розглядається “Державна угода про розподіл навчальних місць”. Обраний 27 вересня 2009 р. уряд (ХДС, ХСС та СДП) у представленому 26 жовтня 2009 р. договорі коаліції ухвалив рішення про скасування Рамкового закону про вищу школу.

Висновки. Прийнятий у 1976 р. РЗВО протягом багатьох років був основним правовим документом системи вищої освіти Німеччини. За цей час він зазнав ряду змін і доповнень. Радикальні зміни та реформи, що відбулися і відбуваються сьогодні, зумовили необхідність його скасування, що знаменує зміну парадигми в галузі вищої освіти, є новим етапом розвитку вищої школи та засвідчує прагнення німецьких ВНЗ до більшої свободи та автономії.

Література

1. Ellwein Th. Die deutsche Universität vom Mittelalter bis zu Gegenwart / Th. Ellwein. - 2. Aufl. - Frankfurt am Main : Verlag Anton Hain, 1992.
2. Engels M. Die Steuerung von Universitäten in staatlicher Trägerschaft. Eine organisationstheoretische Analyse / M. Engels. – 1. Aufl. – Wiesbaden : Deutscher Universitäts-Verlag, 2001.
3. Fallon D. The German University. A Heroic Ideal in Conflict with the Modern World / D. Fallon. – Colorado : Colorado Associated University Press, Boulder, 1980.

4. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (GG). – 1949. – Vom 23. – Mai; (BGBl. I S. 1). Zuletzt geändert durch Gesetz. – 1998. – Vom 16. – Juli. (BGBl. I S. 1822).
5. Hochschulrahmengesetz (HRG 1967). – 1976. – Vom 26. – Januar (BGBl. I S. 185).
6. Hochschulrahmengesetz (HRG 1998). – 1976. – Vom 26. – Januar (BGBl. I S. 185) in der Fassung der Bekanntmachung. – 1987. – Vom 9. – April. (BGBl. I S. 1170); zuletzt geändert durch Art. 1 des Gesetzes. – 1998. – Vom 20. – August (BGBl. I S. 2190).
7. Hochschulrahmengesetz (HRG 2002). In der Fassung der Bekanntmachung vom 19.1.1999 (BGBl. I S. 18), zuletzt geändert durch Art. 1 des Gesetzes vom 8. August 1998 (BGBl. I S. 3138).
8. Hochschulrahmengesetz (HRG 2004). In der Fassung der Bekanntmachung vom 19. Januar 1999 (BGBl. I S. 18), zuletzt geändert durch Artikel 1 des Gesetzes vom 8. August 2002 (BGBl. I S. 3138), unter Berücksichtigung des Urteils des BVerfG vom 27.7.2004.
9. Peisert H. / Framhein G. Das Hochschulsystem in Deutschland. BMBF (Hg.). – 2. Aufl. – Bad Honnef, 1997.

МЕЛЬНИЧУК І.М.

АНАЛІЗ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ МОДЕЛІ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Динамічні трансформації в житті нашого суспільства супроводжуються розвитком нових різновидів професійної діяльності, до яких належить соціальна робота, яка утвердилася в країнах Західної Європи понад сто років тому, а в Україні здобула визнання як фах лише на початку 90-х рр. ХХ ст. Відтак, набуває актуальності проблема пошуків оптимальних шляхів підготовки майбутніх соціальних працівників. Водночас трансформації, що відбуваються у сфері вищої освіти, стають поштовхом до модернізації професійного навчання фахівців, які покликані працювати в соціальній сфері.

Аналіз наукових досліджень і публікацій дає змогу дійти висновку, що реформування сучасної вищої школи України, зростання соціальної ролі особистості й потреба в компетентних фахівцях для професійної діяльності в соціальній сфері зумовили посилену увагу українських і зарубіжних учених та педагогів-практиків до проблеми фахової підготовки майбутніх соціальних працівників (С. Архипова, А. Горілий, І. Грига, О. Карпенко, О. Пічкара, В. Поліщук та ін.). Різні аспекти підготовки виконавців соціальної роботи висвітлено в кандидатських дисертаціях з дослідження таких проблем, як: виховання гуманності в майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки (Н. Клименюк); педагогічні умови розвитку комунікативної культури соціальних інспекторів у процесі підвищення кваліфікації (Г. М'ясоїд); професійна підготовка соціальних працівників в університетах Канади (Н. Микитенко), у вищих навчальних закладах США (Л. Віннікова) та ін.

Оскільки професійна діяльність соціального працівника передбачає постійні міжособистісні контакти з клієнтами, актуалізується застосування в процесі підготовки фахівців соціальної сфери інноваційних педагогічних технологій, що ґрунтуються на активній суб'єкт-суб'єктній взаємодії учасників освітнього процесу. Такими є інтерактивні технології, які широко застосовуються у ВНЗ (К. Гіря, Т. Дуткевич, І. Ігошина, С. Кашлев, О. Комар, С. Кузікова, І. Куліш, М. Перець, О. Пометун, М. Скрипник, В. Трайнев та ін.).